

โรงสีข้าวศิริพัฒน์: ความรุ่งเรืองของย่านอุตสาหกรรม

การเกษตรเมืองพะเยา

Siri-Phat Rice Mill: Golden Age of Agriculture Industry in Phayao

ภักธิมา วังยาว

Phakthima Wangyao

สาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา
พะเยา 56000 ประเทศไทย

Department of Architecture, School of Architecture and Fine Arts, Phayao University,
Phayao, 56000, Thailand

บทคัดย่อ

โรงสีข้าวศิริพัฒน์ เรียกได้ว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่อยู่เคียงคู่เมืองพะเยามาเป็นเวลานานในบริเวณใกล้กับชุมชนหนองระบู่ ซึ่งตามประวัติชุมชนหนองระบู่เป็นชุมชนดั้งเดิมและเคยเป็นแหล่งขายส่งสินค้าทางการเกษตรที่เจริญรุ่งเรืองมากในยุคนั้นตั้งแต่ พ.ศ. 2459 ก่อนจะซบเซาเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสภาพสังคมและเศรษฐกิจ และการสร้างเส้นทางคมนาคมสายใหม่ รวมถึงมีตลาดเมืองพะเยาซึ่งกลายเป็นศูนย์กลางการค้าเกิดขึ้นแทน บริเวณโรงสีคือย่านที่มีนายทุนโดยเฉพาะคนจีนเข้ามาดำเนินกิจการหลังจากได้เข้ามาตั้งรกรากและทำการค้าในภาคเหนือ โรงสีข้าวศิริพัฒน์ในขณะที่ยังคง พ.ศ. 2560 มีสภาพที่ค่อนข้างทรุดโทรมและไม่มีการใช้งาน โดยพื้นที่บางส่วนได้เปลี่ยนแปลงไปและบางส่วนมีการรื้อถอนแล้ว แต่ยังคงแสดงให้เห็นถึงสภาพโครงสร้างและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมไว้อยู่ นอกจากคุณค่าทางสถาปัตยกรรมโครงสร้างไม้

โรงเรียนศิริพัฒน์ ชุมชน
หนองระบูน อำเภอมือ
จังหวัดพะเยา

ที่มีช่วงพาดขนาดใหญ่ ซึ่งรองรับการใช้งานที่สามารถสะท้อนความเป็นอยู่
ในอดีตแล้วนั้น โรงเรียนศิริพัฒน์ยังเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองทางด้าน
การเกษตรของชุมชนแห่งนี้ได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

งานวิจัยได้ศึกษาสถาปัตยกรรมโรงเรียนศิริพัฒน์ โดยได้สืบค้นประวัติ
ของย่านและของโรงเรียน สำรวจที่ตั้งและผังบริเวณ แผนผังอาคาร รวมทั้งรูปแบบ
สถาปัตยกรรมที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน เพื่อวิเคราะห์การใช้งานรูปแบบ
สถาปัตยกรรมรวมถึงโครงสร้าง นอกจากนี้ยังได้สำรวจความคิดเห็นของผู้คน
ในชุมชนหนองระบูนและบริเวณย่านหน้าโรงเรียนเกี่ยวกับความทรงจำและการรับรู้
เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของโรงเรียน ซึ่งพบว่าโรงเรียนศิริพัฒน์เป็นหนึ่งใน
สถาปัตยกรรมที่ผู้คนกล่าวถึงเมื่อบอกเล่าความทรงจำเมื่อครั้งย่านนี้เคยรุ่งเรือง
และยังมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับอาชีพและวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนด้วย

คำสำคัญ: โรงเรียน, ตลาดหนองระบูน, ชุมชนการค้า

Abstract

The Siriphat Rice Mill is located in Phayao City, in the community called Nong-Rhabu. Historically, the Nong-Rhabu was a traditional community, used to be a centre of wholesale trade of agricultural products since 1916. However, due to the changing social and economic conditions and the creations of a new road and the city market which had become the trade centre instead, the community declines, while the Siripat Rice Mill deteriorates. Surveyed in 2016, the Siripat Rice Mill is no longer in use as a rice mill. Some are transforming many parts of their original functions, while others are dismantled. However, its structure and architectural style remain. Apart from its architectural values and the wide-span wooden structure which demonstrate traces of uses in the past, the Siripat Rice Mill also reflects the prosperity of this community.

This research aimed to explore the Siripat Rice Mill's history, to survey the mill's location and layout of the building, and to study the remaining structure in order to analyse its architectural significance in terms of functions and structure. Moreover, the study surveyed the opinions of peoples in Nong-Rhabu community and the area in front of the mill about their memories and the history of the mill. The result found is that the Siriphat Rice Mill is one of the buildings that people always mentioned when recollecting the community's prosperous past and that it always involved with the occupation and lifestyle of peoples in the community.

Keywords: Rice mill, Nong-Rabhu market, Phayao commercial community

บทนำ

โรงสีข้าวศิริพัฒน์ตั้งอยู่ในบริเวณย่านการค้าห่างจากศูนย์กลางชุมชนการค้าหนองระบูประมาณ 800 เมตร บน ถ.พหลโยธิน ต.ในเวียง อ.เมือง จ.พะเยา ตามประวัติความเป็นมานั้น โรงสีข้าวศิริพัฒน์ถือว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่มีความเก่าแก่และมีคุณค่าทั้งในด้านองค์ความรู้ทางสถาปัตยกรรม ด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่บอกเล่าความเป็นอยู่ของเมืองในยุคหนึ่ง โรงสีข้าวศิริพัฒน์นี้มีรูปแบบสถาปัตยกรรมและโครงสร้างที่น่าสนใจ เนื่องจากเป็นอาคารช่วงพาดกว้างที่ก่อสร้างด้วยระบบโครงสร้างไม้ นอกจากจะสามารถคงสภาพมาเป็นร้อยปีจนถึงปัจจุบันแล้วยังถือว่าเป็นอาคารที่มีระบบโครงสร้างที่มีความสวยงามน่าสนใจ องค์ความรู้ดังกล่าวแฝงไว้ด้วยคุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่เกิดจากการใช้งานในวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการค้าขายข้าว รองรับการใช้งานของผู้คนหลายร้อยคนที่ใช้ชีวิตหมุนเวียนเปลี่ยนผันตามกาลเวลา ก่อให้เกิดพื้นที่ที่รองรับการใช้งานซึ่งสามารถสะท้อนความเป็นอยู่และการใช้งานในอดีตได้เป็นอย่างดี

ปัจจุบันโรงสีข้าวศิริพัฒน์ถูกรื้อถอนแล้วเมื่อ พ.ศ. 2561 คงหลงเหลือไว้แต่เพียงส่วนประกอบหนึ่งของโรงสี คือปล่องควันก่ออิฐสูง เนื่องจากโรงสีมีการเปลี่ยนแปลงเจ้าของหลายครั้งและตัดสินใจหยุดดำเนินการลงเพราะขาดคนสืบทอด โดยในระหว่างดำเนินการสำรวจเมื่อ พ.ศ. 2559 โรงสีข้าวศิริพัฒน์ก็ได้หยุดดำเนินการ ทางผู้วิจัยเห็นถึงความสำคัญของสถาปัตยกรรมโรงสีข้าวซึ่งมีความผูกพันกับเมืองพะเยามาช้านาน เป็นเหมือนอาคารสำคัญทางประวัติศาสตร์หลังหนึ่งของย่าน จึงได้ทำวิจัยเพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐานอันจะเป็นประโยชน์ในแง่ขององค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาเก่า เพื่อการพัฒนาต่อยอด โดยเฉพาะเรื่องของโครงสร้างช่วงพาดขนาดกว้าง อีกทั้งยังเป็นการบันทึกความทรงจำในแง่มุมต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านการใช้งาน อันแสดงออกได้ถึงสภาพสังคม ความเป็นอยู่ และวัฒนธรรมบางส่วนในอดีตของย่านได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์และข้อมูลทางด้านกายภาพของสถาปัตยกรรมโรงสีข้าวศิริพัฒน์
2. เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับใช้เป็นแนวทางในการเสนอแนะการออกแบบปรับปรุงพื้นที่ในอนาคต

คำจำกัดความ

โรงสี หมายถึง สถานที่สีข้าวเปลือกให้เป็นข้าวสารด้วยเครื่องจักร.

วิธีการศึกษา หรือ เครื่องมือในการวิจัย หรือ ระเบียบวิธีวิจัย

ก. การเก็บข้อมูล

1. เก็บข้อมูลภาคเอกสาร (Documentary Study): ศึกษาประวัติความเป็นมาทั้งจากเอกสารและภาพถ่าย เพื่อให้ทราบข้อมูลเบื้องต้นพื้นฐานทั้งข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ
2. เก็บข้อมูลภาคสนาม (Survey Study) ในสภาพปัจจุบัน
 - 2.1 เก็บข้อมูลในรูปแบบของแบบทางสถาปัตยกรรม ประกอบด้วย ผังบริเวณ ผังพื้นที่ รูปด้าน รูปตัด และแบบขยายต่าง ๆ หรือ รูปวาด (sketch) ในมุมต่าง ๆ
 - 2.2 เก็บข้อมูลส่วนรายละเอียดในรูปแบบภาพถ่าย
 - 2.3 เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง

ข. การวิเคราะห์

จัดระเบียบข้อมูลและรวบรวมข้อมูล โดยวิเคราะห์สภาพสถาปัตยกรรม อันเนื่องเกี่ยวกับการใช้งาน รูปแบบสถาปัตยกรรม โครงสร้าง และความสัมพันธ์กับสภาพสังคม

ค. การสรุปผล

สรุปผลโดยอาศัยข้อมูลประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ทั้งในด้านภูมิปัญญาและด้านสังคมวัฒนธรรม เพื่อเป็นประโยชน์ในการทำงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

การทบทวนวรรณกรรม

พะเยา

เมืองพะเยาเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน และมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าเมืองอื่น ๆ ในภาคเหนือของประเทศไทย สันนิษฐานว่ามีอายุไม่ต่ำกว่าพุทธศตวรรษที่ 18 โดยพ่อขุนจอมธรรมขยับขยายมาสร้างเมืองใหม่ขึ้นที่เชิงเขาภูกามยาว (ดอยชมพูหรือดอยดวน) ใกล้แม่น้ำอิง (แม่น้ำสายตา) และ

ให้ชื่อเมืองใหม่นี้ว่า ภูกามยาว (หมายถึงบ้านเมืองที่มีภูเขาทอดยาว) แล้วคงมีการกร่อนเสียงเรียกเป็นพวยาวหรือพยาวจนกระทั่งเป็นพะเยาในปัจจุบัน ในพุทธศตวรรษที่ 18-19 พะเยาปกครองตนเองเป็นนครรัฐอิสระ เจริญรุ่งเรืองมากในยุคของพญางำเมือง หลังสิ้นยุคของพญางำเมืองเมื่อ พ.ศ. 1877-1879 พะเยาได้ตกเป็นเมืองประเทศราชของเชียงใหม่ภายใต้อาณาจักรล้านนา โดยราวพุทธศตวรรษที่ 21 ในสมัยของพระยาอุไทยธรรมิกราชถือว่าเป็นยุคทองของพะเยา มีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดโดยเฉพาะด้านพระพุทธศาสนา ต่อมา พ.ศ. 2101 อาณาจักรล้านนาซึ่งประกอบด้วยเมืองพะเยาและเชียงใหม่ได้ตกเป็นเมืองประเทศราชของพม่านานถึง 200 ปี ครั้นในช่วง พ.ศ. 2330 เมืองพะเยาก่อกบฏต่อพม่าแต่ไม่สำเร็จจึงได้ลี้ภัยไปอยู่ที่บ้านปงสนุกใต้ จ.ลำปาง เมืองพะเยาจึงถูกทิ้งร้างไปนานถึง 56 ปี จนในแผ่นดินรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2386 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเมืองพะเยาขึ้นเป็นเมืองหน้าด่านของลำปาง ทรงแต่งตั้งเจ้าพุทธวงศ์หรือเจ้าหลวงวงศ์ (พระอนุชาของพระนครินทร์เจ้าเมืองลำปาง) เป็นพระยาประเทศอุดรทิศครองเมืองพะเยา และได้อพยพผู้คนจากลำปางเข้ามาแผ้วถางเมืองพะเยาที่รกร้าง และบูรณะวัดวาอารามต่าง ๆ ในตัวเวียงพะเยาที่ทิ้งร้างให้กลับคืนมา¹

เวียงพะเยา

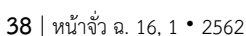
ปัจจุบันตัวเมืองพะเยาตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำอิง (แม่น้ำสายตา) มีกว๊านพะเยา (ในอดีตคือหนองเอี้ยง) เป็นแหล่งน้ำสำคัญอยู่ใจกลางเมือง พื้นที่บริเวณฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยามีสภาพชุมชนไม่หนาแน่น มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ส่วนบริเวณฝั่งตะวันออกของกว๊านพะเยามีการอยู่อาศัยหนาแน่นและเป็นศูนย์กลางเมืองพะเยาในปัจจุบัน

บริเวณฝั่งตะวันออกของกว๊านพะเยา ประกอบด้วยตัวเมืองเก่า มีชื่อเรียกว่า เวียงพะเยา (คำว่าเวียง หมายถึง ชุมชนโบราณที่มีการขุดคูน้ำล้อมรอบเพื่อป้องกันข้าศึกหรือใช้เป็นที่พักกันน้ำ²) สันนิษฐานว่าเวียงพะเยามีอายุอยู่ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นอย่างช้า สันฐานของเวียงเป็นรูปรางไถไล่เคียงสี่เหลี่ยม มีร่องรอยคูน้ำลึกปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน สันนิษฐานว่าเคยมีกำแพงเมืองและประตูเมืองล้อมรอบ ตัวเวียงมีถนนพหลโยธินตัดผ่าน บริเวณเวียงพะเยาและพื้นที่ใกล้เคียงปรากฏร่องรอยของการตั้งชุมชนดั้งเดิม โดยมีชุมชนหนองระบืออยู่บริเวณฝั่งทิศตะวันออกของเวียง สันนิษฐานว่าเคยมีประตูเมืองเดิมชื่อประตูปู่ย้อยอยู่ในเขตชุมชนหนองระบือ บริเวณชุมชนการค้าหนองระบือถือเป็น

ตำแหน่งสถานที่สำคัญใน
ชุมชนหนองระบูน
ที่มา: ดัดแปลงจาก
เกรียงศักดิ์ ชัยดรุณ,
ผู้เรียบเรียง, ย่านเก่า
เมืองเก่าในพะเยา,
(พะเยา: หอวัฒนธรรม
นิทัศน์ วัดศรีโคมคำ,
2558), 60-61.

หนองระบูน คือชุมชนดั้งเดิมบริเวณใกล้กับคูเมืองฝั่งทิศตะวันออกของเวียงพะเยา เชื่อมต่อกับถนนพหลโยธินอันเป็นเส้นทางการค้าและการคมนาคมสายหลัก หนองระบูนมีที่มาจากคำว่า ลำบูน แปลว่าป่านใหญ่ โดยปรากฏชื่อคำว่า ลำบูน ในพงศาวดารโยนกฉบับพระยาประจักษ์กรจักร (แช่ม บุนนาค)³

สภาพเศรษฐกิจของชุมชนหนองระบูนมีการเปลี่ยนแปลงใน พ.ศ. 2459 เมื่อรถไฟสายเหนือมาถึงลำปาง มีคนจีนโดยเฉพาะจีนไหหลำอพยพเข้ามาอยู่ที่ชุมชนหนองระบูนโดยยึดอาชีพค้าขายสุกร และปลูกผักขายเป็นอาชีพเสริม

สภาพร้านค้าบริเวณหน้า
โรงสี

ที่มา: ดัดแปลงจาก
เกรียงศักดิ์ ชัยดรุณ,
ผู้เรียบเรียง, ย่านเก่า
เมืองเก่าในพะเยา,
(พะเยา: หอวัฒนธรรม
นิทัศน์ วัดศรีโคมคำ,
2558), 73.

ภายหลังมีการรับซื้อของป่าและพืชผลทางการเกษตร จนกระทั่งรถไฟสายเหนือ
มีเส้นทางลำปาง-เชียงใหม่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่
จากเดิมผลิตเพื่อบริโภคหรือแลกเปลี่ยนเล็กน้อยในชุมชนเป็นการส่งออกสินค้า
ไปที่อื่น หนองระบู่ได้กลายเป็นตลาดค้าขายสุกรขนาดใหญ่ของพะเยา จนเป็น
ที่เรียกติดปากว่าหนองระบู่ซี้หมูเหม็น การค้าขายสุกรของพ่อค้าชาวเงินไหลล่า
เจริญก้าวหน้า โดยเฉพาะใน พ.ศ. 2464 กรุงเทพฯ มีความต้องการสุกรมาก
ทำให้กิจการค้าขายรุ่งเรือง จนบางคนมีทุนที่สามารถเปิดร้านค้าสินค้าอุปโภค
บริโภค และร้านรับซื้อขายพืชผลทางการเกษตร เช่น ครั่ง น้ำผึ้ง รัก หนังสือตัว
ส่งต่อให้พ่อค้าลำปางนำไปขายที่กรุงเทพฯ ได้⁴ ราว พ.ศ. 2464 เป็นต้นมา
ข้าวเปลือกถือเป็นสินค้าเศรษฐกิจของชุมชน แต่พะเยายังไม่มีโรงสี พ่อค้า
จึงนำข้าวไปสีที่ลำปาง ซึ่งส่วนใหญ่เจ้าของเป็นคนเงินไหลล่าและส่งไปขาย
ที่กรุงเทพฯ

พ.ศ. 2484 เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 การส่งออกข้าวเปลือกต้องหยุด
ชะงักลงเนื่องจากผลผลิตทั้งหมดต้องส่งให้กองทัพญี่ปุ่น จอมพล ป. พิบูลสงคราม
นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้นได้ประกาศนโยบายปลดคนต่างด้าวในเขตภาคเหนือ
ใน พ.ศ. 2486 คนจีนในพะเยาจึงต้องอพยพไปอยู่ที่อำเภอปาง ซึ่งในสมัยนั้น
ขึ้นกับจังหวัดน่าน ทำให้การค้าขายในพะเยาซึ่งส่วนมากดำเนินกิจการโดยคนจีน

ซบเซา หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง รัฐบาลได้ประกาศยกเลิกเขตหวงห้าม ชุมชนหนองระบู่จึงกลับมาคึกคักขึ้นอีกครั้ง โดยเฉพาะกิจการค้าข้าวที่เป็นที่ ต้องการของทั้งตลาดในไทยและต่างประเทศ โดยครั้งนี้มีคนจีนไหหลำจาก ลำปางหลายกลุ่มเข้ามาลงทุนในบริเวณส่วนขยายของชุมชนหนองระบู่ด้วย มีการสร้างโรงสีขึ้นจำนวน 4 โรง รวมทั้งโรงฟอกหนัง ซึ่งราคาหนังสัตว์ฟอกใน ตลาดโลกกำลังได้รับความนิยมและมีราคาสูง โดยตั้งอยู่เรียงกันบริเวณถัดมา ทางด้านทิศตะวันออก เชื่อมต่อจากชุมชนหนองระบู่ตามถนนพหลโยธินฝั่งริม กว๊านพะเยา โดยมีลำดับการสร้างดังต่อไปนี้⁵

- 1) โรงสีสุทธิดิภักดีของจันไผ่ชิง หรือหลวงนครานุกุล นายอากรฝิ่น และสุรา ปัจจุบันปิดกิจการไปแล้ว
- 2) โรงสียุ้ยฟ่งหลงของเจ้าแก้วซึ้ง แซ่ห่าน ปัจจุบันยังเปิดดำเนิน กิจการอยู่
- 3) โรงสีสุวรรณของเจ้าแก้วจัน สุวรรณ ปัจจุบันปิดกิจการไปแล้ว ปัจจุบันคือร้านอาหารฟ้าใสหมูกระทะ
- 4) โรงสีศิริพัฒน์ของเจ้าแก้วแถม ปัจจุบันปิดกิจการไปแล้วและมีการ รื้อถอนใน พ.ศ. 2560
- 5) กิจการโรงฟอกหนังของเจ้าแต่เกิดตัน แซ่ห่าน เจ้าของร้านเรือน แถวไม้ควาฬ ปัจจุบันคือโรงแรมกรีนฮิลล์

หลังจาก พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา ย่านหนองระบู่ได้กลับมาคึกคักอีกครั้ง โดยมีคนจีนไหหลำและคนพื้นเมืองประกอบอาชีพค้าขายและเลี้ยงสุกรในย่าน รวมทั้งมีนายทุนจากต่างถิ่นเข้ามาสร้างโรงสีบริเวณที่ขยายตัวจากชุมชนหนอง ระบู่ จนกลายเป็นแหล่งธุรกิจการเกษตรที่สำคัญของพะเยา กระทั่งต่อมาเมื่อ ตลาดในเมืองพะเยาซึ่งเป็นตลาดค้าขายสินค้าอุปโภคบริโภคเริ่มเจริญรุ่งเรืองขึ้น ประกอบกับมีการตัดถนนเลียบเมืองพร้อมกับสภาพบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้บริเวณย่านโรงสีและหนองระบู่ค่อย ๆ ลดความสำคัญลง อาชีพค้าขาย สุกรของชาวจีนไหหลำก็ค่อย ๆ ลดหายไปเนื่องจากไม่มีผู้สืบทอด ร้านค้าต่าง ๆ หายไปปิดตัวลง จนในปัจจุบันเหลือเพียงร้านค้าบางหลังที่ยังเปิดค้าขายพืชผล ทางการเกษตร บางหลังเปิดให้ผู้อื่นเช่า และบางหลังเจ้าของกิจการได้ย้ายไป อาศัยที่อื่น ไม่ได้อาศัยอยู่ประจำ โดยจะกลับมาในช่วงเทศกาลสำคัญเท่านั้น ปัจจุบันเหลือโรงสีที่ยังไม่ได้รื้อถอนอยู่เพียง 1 โรง คือ โรงสียุ้ยฟ่งหลง ส่วน โรงสีสุวรรณและโรงสีสุทธิดิภักดีได้รื้อถอนไปแล้ว ในขณะที่โรงสีศิริพัฒน์เพิ่ง รื้อถอนเมื่อ พ.ศ. 2560

ผลการศึกษา

ประวัติโรงสีข้าว

โรงสีข้าวศิริพัฒน์เปิดดำเนินการในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หลังจากที่ได้รับอนุญาตจากรัฐบาลสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้ประกาศยกเลิกนโยบายการกีดกันทางการค้ากับคนต่างด้าว ทำให้กลุ่มคนจีนสามารถกลับเข้ามาดำเนินการได้อีกครั้ง

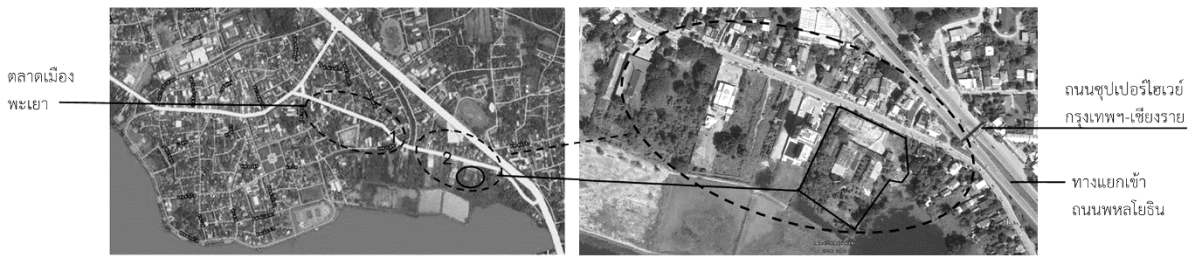
หลักฐานแสดงวันที่สร้าง
และชื่อในปัจจุบันของโรงสี

ในขณะนั้นความต้องการข้าวในตลาดทั้งไทยและต่างประเทศมีมาก ประกอบกับคนพะเยามีอาชีพเกษตรกรทำนาข้าวจำนวนมาก ซึ่งในอดีตก็มีการส่งข้าวไปสีที่ลำปาง ถ้าแก่แถม นายทุนจากลำปางได้เข้ามาเปิดกิจการโรงสีศิริพัฒน์ในช่วงเวลาใกล้เคียงกับโรงสีอื่นอีก 3 โรง โดยพบข้อความปูนปั้นที่ฐานปล่องควันว่า สำเร็จเมื่อวันที่ 15 ก.ค. 95 ซึ่งอาจหมายถึงปีที่สร้าง แต่ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ติดกับโรงสีให้ข้อมูลว่า ปล่องไฟของโรงสีสร้างหลังจากสร้างโรงสีแล้วถึง 2 ปี จึงสันนิษฐานว่าโรงสีอาจสร้างขึ้นประมาณ พ.ศ. 2493-2495 เป็นอย่างน้อย และจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้คนในชุมชนพบว่าโรงสีศิริพัฒน์นี้ได้มีการเช่าดำเนินการต่ออีกหลายครั้ง และเคยมีการเปลี่ยนชื่อเป็นโรงสียงเกษมและพะเยาพิชผลจนถึงปัจจุบันตามลำดับ⁶ มีผู้ถือครองคนสุดท้ายเป็นคน จ.ลำปาง จนถึงปัจจุบันโรงสีได้ปิดกิจการลงและถูกรื้อถอนในที่สุด

บริบทพื้นที่ตั้ง และผังบริเวณ

โรงสีศิริพัฒน์ ตั้งอยู่เลขที่ 350 ถ.พหลโยธิน ต.ในเวียง อ.เมือง จ.พะเยา ถือเป็นบริเวณพื้นที่ที่มีการขยายตัวของกิจการต่อเนื่องจากพื้นที่ของชุมชนหนองระบู่ โดยถนนพหลโยธินนี้แต่เดิมใช้เป็นเส้นทางคมนาคมหลักที่สำคัญของเมือง ผ่านตลาดหนองระบู่และตลาดเมืองพะเยาเพื่อมุ่งสู่เชียงราย จนกระทั่งใน พ.ศ. 2512 ได้มีการสร้างถนนสายใหม่ เพื่อใช้เป็นเส้นทางเลี่ยงตัวเมืองพะเยา เรียกว่า ถนนชูปเปอร์ไฮเวย์ เป็นนโยบายภายใต้แผนพัฒนา

แผนที่ทางอากาศ แสดง
ตำแหน่งที่ตั้งของโรงสีเก่า
(พ.ศ. 2560)

เศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1-4 (พ.ศ. 2504-2524) เพื่อขยายเส้นทางการขนส่งสินค้าทางการเกษตรของรัฐบาลในสมัยนั้น สันนิษฐานว่าเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สภาพการค้าที่เคยเจริญรุ่งเรืองในย่านหนองระบู้ค่อย ๆ ลดความสำคัญลงไป

บริเวณพื้นที่หมายเลข 1 เคยมีหนองระบู้ซึ่งเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่เป็นพื้นที่สำคัญ (ในปัจจุบันถูกถมไปเป็นลานอเนกประสงค์) โดยรอบบริเวณดังกล่าวอาจเป็นพื้นที่ศูนย์กลางชุมชนเพื่อการอยู่อาศัยของคนพื้นเมืองและคนจีนไหหลำที่ประกอบอาชีพค้าขายและเลี้ยงสุกร จากการลงพื้นที่สำรวจพบว่าพื้นที่หมายเลข 1 (ในเขตคูเมือง) มีความหนาแน่นของเรือนร้านค้าและที่พักอาศัยโดยเฉพาะรูปแบบเรือนแถวไม้ดั้งเดิมหลงเหลืออยู่มาก และอาคารมีการกระจายตัวหนาแน่นกว่าในพื้นที่หมายเลข 2 (นอกเขตคูเมือง) ซึ่งพบว่าอาคารจะมีการกระจายตัวไม่หนาแน่น มีพื้นที่ว่างขนาดใหญ่ (พื้นที่ว่างขนาดใหญ่บริเวณฟ้าใสหมูกะทะและบริเวณใกล้เคียง เคยเป็นที่ตั้งของโรงสีมาก่อน) และมีรูปแบบอาคารไม้หลงเหลืออยู่น้อยกว่า ย่านเขตนอกคูเมืองนี้ ในอดีตถือเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมการเกษตรที่สำคัญของจังหวัด เป็นที่ตั้งของโรงสีจำนวน 4 โรงและโรงฟอกหนัง 1 โรง รวมทั้งโรงสีศิริพัฒน์ อีกทั้งยังเป็นแหล่งรับซื้อพืชผลทางการเกษตรที่สำคัญ เช่น ข้าว นอกจากนี้บริเวณย่านหน้าโรงสียังเคยมีกิจการของชาวจีนผู้เลี้ยงสุกรเช่นเดียวกับบริเวณรอบหนองระบู้จำนวน 3 รายด้วย⁷

จะเห็นได้ว่าตำแหน่งที่ตั้งของอาคารอุตสาหกรรมการเกษตรทั้งโรงสีและโรงฟอกหนัง อยู่รวมตัวกันในพื้นที่ที่ค่อนข้างห่างออกมาจากชุมชนหลักคือใจกลางชุมชนหนองระบู้ รวมถึงชุมชนตลาดเมืองพะเยาเอง อาจถือเป็นส่วนพื้นที่ขยายธุรกิจการค้าต่อเนื่องของชุมชนหนองระบู้ ทั้งนี้เป็นผลดีในเรื่องละอองข้าวหรือฝุ่นควันต่าง ๆ ที่เกิดจากการทำงานของโรงงาน นอกจากนี้บริเวณดังกล่าวยังถือเป็นพื้นที่ที่มีการคมนาคมสะดวก คือเป็นทางก่อนเข้าสู่ตัวเมืองพะเยา โดยมีโรงสีศิริพัฒน์ตั้งอยู่เป็นโรงสีแรกจากทางแยก โดยโรงสี

เรือนเก่าและโรงแรมกรีนฮิลล์

กว๊านพะเยา

เรือนร้านค้าเก่า

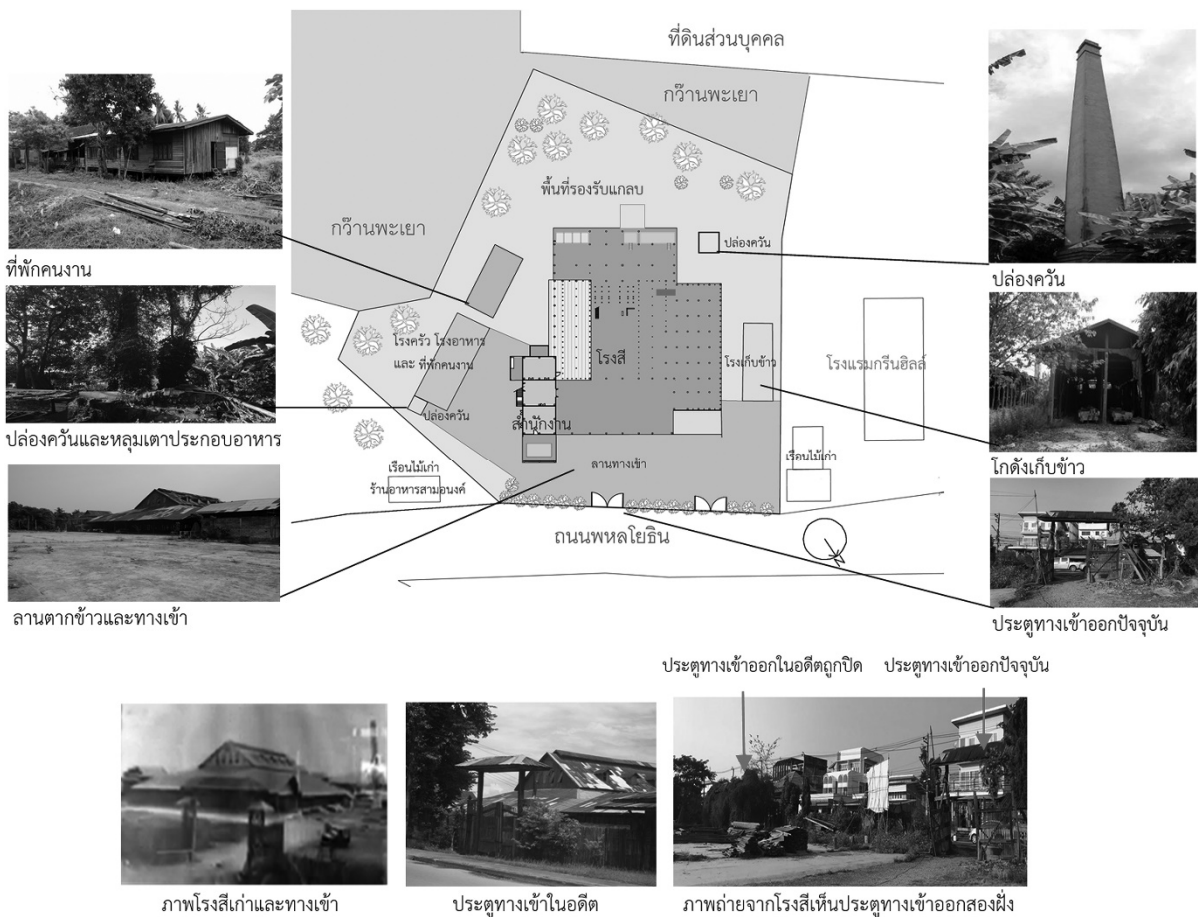

ภาพมุมสูงเห็นบริเวณรอบโรงสี และถนนพหลโยธินด้านหน้าโรงสี

บริบทโดยรอบโรงสี

มีอาณาเขตติดต่อดังนี้ ทิศเหนือติดถนนพหลโยธิน ทิศตะวันออกติดที่ดินส่วนบุคคลและกว๊านพะเยา โดยส่วนหน้าที่ดินติดที่ดินส่วนบุคคลมีเรือนร้านค้าเก่า ปัจจุบันขายอาหารชื่อร้านสามอนงค์ และส่วนหลังติดกว๊านพะเยา ทิศตะวันตกติดที่ดินส่วนบุคคล ปัจจุบันมีเรือนไม้ชั้นเดียวเป็นที่อยู่อาศัย และถัดไปเป็นโรงแรมกรีนฮิลล์ ซึ่งในอดีตเป็นที่ตั้งของโรงฟอกหนังของเจ้าแก้วเกตุตัน ส่วนทางทิศใต้ติดกับที่ดินส่วนบุคคล

รูปร่างที่ดินของโรงสีมีฐานใกล้เคียงรูปห้าเหลี่ยม มีหน้ากว้างที่ดินติดถนนยาวประมาณ 52 เมตร ด้านยาวของที่ดินประมาณ 65 เมตรติดกับบ้านพักส่วนบุคคล อาคารโรงสีหันหน้าไปด้านทิศเหนือและวางตัวตั้งฉากกับถนนพหลโยธิน โดยมีลานด้านหน้าขนาดใหญ่ใช้ตากข้าวและเป็นทางเข้าออกฝั่งทิศตะวันออกของโรงสีเชื่อมต่อกับอาคาร 2 ชั้น ชั้นล่างคือสำนักงานและชั้นบนเป็นที่พักของเจ้าของโรงสี บริเวณโรงสีมีอาคาร 3 หลังขนาบข้าง ด้านทิศตะวันออกมีอาคารไม้ 2 หลังวางตัวเรียงกันขนานไปตามแนวยาวของที่ดินทำมุมกับโรงสี โดยอาคารด้านหน้าเป็นอาคารไม้ 2 ชั้น ชั้นบนเป็นที่พักคนงาน ชั้นล่างเป็นครัวและโรงอาหาร มีปล่องควันสูง 8 เมตร บริเวณด้านหน้าโรงครัวภายในพบร่องรอยของเคเตอร์ก่อเจาะหลุมหลายหลุมสำหรับวางเตาปรุงอาหาร มีบันไดขึ้นลงอยู่ภายในอาคาร โดยบันไดไม่มีร่องรอยของการเดินขึ้นลงจนลูกนอนของบันไดสึกเว้าตามรอยเท้า⁸ ส่วนอาคารไม้ชั้นเดียวด้านหลังอาคารโรงอาหารยกพื้นสูงประมาณ 1 เมตร ใช้เป็นที่พักคนงาน กันผนังเป็นห้องหลายห้องและมีห้องน้ำภายในอาคาร อาคาร 2 หลังนี้แสดงให้เห็นว่าครั้งหนึ่งโรงสีเคยเจริญรุ่งเรือง มีคนงานมากมายใช้ชีวิตกินนอนภายในบริเวณโรงสี อีกทั้งปล่องควันไฟจากโรงครัวยังเป็นสิ่งยืนยันว่ามีการประกอบอาหารคราวละมากเพื่อเลี้ยงคนงานอีกด้วย

ผังบริเวณโรงสีจากการ
สำรวจเมื่อ พ.ศ. 2559

หากพิจารณากลุ่มอาคารที่ตั้งทางด้านทิศตะวันออกจะพบว่า เป็นกลุ่มที่อยู่อาศัยของทั้งคนงานและเจ้าของโรงสี อาจเนื่องจากเป็นด้านที่เงียบและเหมาะสมกว่าฝั่งทิศตะวันตกซึ่งติดกับโรงฟอกหนัง ส่วนทางด้านทิศตะวันตกมีอาคารโถงไม้ยกพื้น วางตัวขนานกับโรงสี สันนิษฐานว่าเป็นที่เก็บข้าวสารหรือเก็บของสำรอง โดยอยู่ถัดจากพื้นที่เก็บข้าวในอาคารโรงสี ส่วนทางด้านหลังเป็นทีโล่งขนาดใหญ่ซึ่งคอยรองรับแกลบที่เกิดจากกระบวนการสีข้าว และมีปล่องควันของโรงสีสูง 30 เมตรเอียงไปทางด้านทิศตะวันตก

แผนผังและการใช้งานโรงสี

โรงสีข้าวศิริพัฒน์คงเหลือเพียงโครงสร้างเสาไม้ พื้นไม้บางส่วน และหลังคาผนังกันห้องส่วนมากถูกรื้อถอนออกรวมทั้งเครื่องจักร ทั้งนี้สามารถพิจารณา

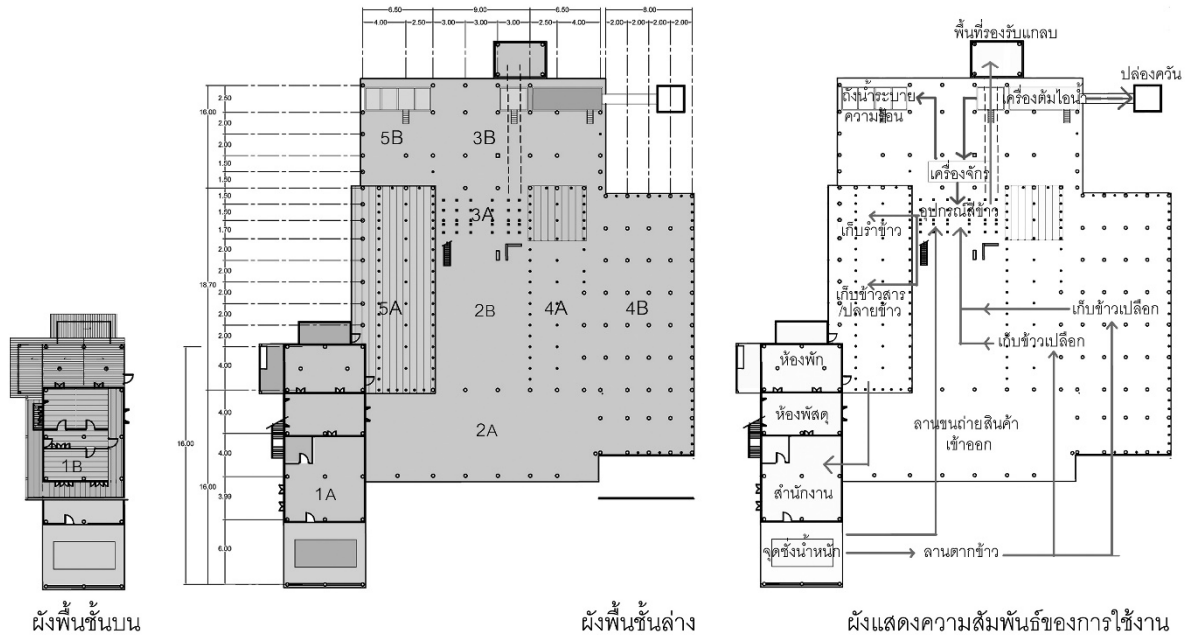
รูปแบบการใช้งานจากการกำหนดช่วงเสา ร่องรอยของการรื้อถอน และสิ่งของ
เครื่องใช้ที่หลงเหลือภายใน เปรียบกับกระบวนการการสืบสวนด้วย

ผังการใช้งานของโรงสีข้าวศิริพัฒน์ จากการสำรวจพบว่าสามารถแบ่ง
พื้นที่ออกเป็น 5 พื้นที่การใช้งานหลักดังนี้

1. พื้นที่ซึ่งน้ำหนักข้าว สำนักงานและที่พัก
2. พื้นที่สำหรับขนถ่ายสินค้าข้าว
3. พื้นที่สำหรับเครื่องจักรทำงาน
4. พื้นที่โกดังเก็บข้าวเปลือกเพื่อรอการสี โดยมีอาคารฝั่งทิศตะวันตก
เป็นโกดังเก็บข้าวอีกหลังหนึ่ง
5. พื้นที่สำหรับเก็บข้าวสารที่สีแล้ว โดยส่วนของภายนอกอาคารที่มี
ความเกี่ยวข้องกับกระบวนการดังกล่าวคือ ส่วนลานด้านหน้าโครงการใช้สำหรับ
ตากข้าวเปลือกเพื่อรอการสีหรือนำไปเก็บเพื่อรอการสี และส่วนของด้านหลัง
อาคารมีพื้นที่สำหรับรองรับกลับจากการกะเทาะข้าว

ส่วนที่ 1 ส่วนแรกและสำนักงาน

สภาพของโรงสีขณะสำรวจคงเหลือส่วนของสำนักงานที่ยังคงรูปแบบสมบูรณ์
ที่สุด โดยด้านหน้าของอาคารสำนักงานมีโถงโล่งติดต่อกับลานทางเข้าขนาดใหญ่
เป็นจุดซึ่งน้ำหนักสำหรับซื้อขายข้าวเปลือกขนาด 36 ตารางเมตร ถัดจากจุด
ซึ่งน้ำหนักเป็นห้องสำนักงาน (1A) มีช่องขนาดเล็กเพื่อแลกเปลี่ยนเงินค้ำขาย
กับผู้เข้ามาติดต่อที่บริเวณโถงทางเข้าของโรงสี (1C) มีห้องเล็ก ๆ และตู้เซฟ
สำหรับเก็บเงิน ไม่ต้องเดินทางไปธนาคารบ่อยครั้ง ถัดไปเป็นห้องสำหรับเก็บ
สิ่งของ โดยพิจารณาจากลักษณะของห้องและจากข้อความที่ผนังห้องเขียนว่า
ของใช้เมื่อใช้แล้ว จงเก็บไว้เป็นที่ จะหยิบก็ง่ายหายก็รู้ดูก็งามตา และ ห้ามนำ
บุหรี่เข้ามาสูบในห้องพัสดุ เป็นห้องที่มีประตูเปิดเข้าออก 2 ฝั่งทั้งจากโถง
ทางเข้าโรงสีและจากด้านนอกโรงสีด้านติดกับที่พักคนงาน ถัดไปด้านหลัง
มีห้องอีก 1 ห้อง ห้องน้ำ และพื้นที่ทำครัว เรือนมีขนาดช่วงพาดหน้าสกัด
อาคาร 3 เมตร ด้านยาวช่วงละ 4 เมตร โดยมีบันไดขึ้นขึ้นสองฝั่งทิศตะวันออก
ที่บันไดมีประตูสำหรับปิดโถงบันไดเพื่อป้องกันคนภายนอกขึ้นสู่ชั้นบน ความสูง
3 เมตร มีระเบียงเป็นทางเดิน 3 ด้านโดยจากบันไดทางขึ้นสามารถเข้าสู่ห้องพัก
ด้านใน 3 ห้อง (1B) โดยมีโถงตรงกลางใช้งานร่วมกัน และเชื่อมต่อกับระเบียง
ที่สามารถมองเห็นโถงทางเข้าของโรงสีได้จากชั้นบน

ผังพื้นที่โรงสี (สภาพจากการสำรวจ)

ส่วนที่ 1 พื้นที่ซึ่งนำหนักข้าว สำนักงานและที่พัก

ส่วนที่ 5 พื้นที่สำหรับเก็บข้าวสารที่สีแล้วและพื้นที่เก็บรำ

1A คือ อาคารชั้นล่าง สำหรับซึ่งนำหนักและสำนักงาน

5A คือ พื้นที่สำหรับเก็บข้าวสาร

1B คือ อาคารชั้นบนสำหรับเป็นที่พักของเจ้าแกลโรงสี

5B คือ พื้นที่สำหรับเก็บรำ

ส่วนที่ 2 พื้นที่ขนถ่ายสินค้า

2A คือ พื้นที่ค้าขายและขนส่งข้าวเข้าออก

2B คือ พื้นที่ขนส่งเพื่อเตรียมสีข้าว

ส่วนที่ 3 บริเวณสีข้าวและเครื่องจักรที่เกี่ยวข้อง

3A คือ ร้านโรงสีเพื่อติดตั้งอุปกรณ์สำหรับสีข้าว

3B คือ พื้นที่ติดตั้งเครื่องจักรไอน้ำและเครื่องจักรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ส่วนที่ 4 โกดังเก็บข้าวเปลือกเพื่อรอการสี

4A คือ โกดังที่ 1

4B คือ โกดังที่ 2

บริเวณจุดชั่งน้ำหนัก

ตาสั่งน้ำหนักขนาดใหญ่ที่บริเวณพื้น

ห้องสำหรับติดต่อสำนักงาน

มุมมองจากสำนักงาน

ข้อความเตือนเขียนที่ฝาผนัง

ข้อความระบุว่าห้องพัสดุ

ประตูปิดบันไดทางขึ้นห้องพักชั้นบน

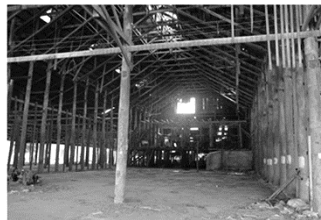

มุมมองจากระเบียงชั้นบนมองไปโรงทางเข้า

ภาพถ่ายตำแหน่งต่าง ๆ บริเวณพื้นที่ใช้งานที่ 1

บริเวณโถงด้านหน้าโรงสี

บริเวณขนถ่ายสินค้าเข้าออก

จุดแรกของการสีข้าว เทข้าวเปลือก

ร่องเทข้าวเปลือก

ภาพถ่ายตำแหน่งต่าง ๆ บริเวณพื้นที่ใช้งานที่ 2

ส่วนที่ 2 พื้นที่ขนถ่ายสินค้า

บริเวณขนถ่ายสินค้า (2A) คือบริเวณที่มีการตกลงซื้อขายและขนส่งเข้าและออกจากโรงสี โดยจากบริเวณโถงด้านหน้า สามารถนำรถขนข้าวสารเพื่อขนไปยังบริเวณจุดสีข้าวด้านใน โดยที่ช่วงกลางเป็นโถงสูงและมีช่วงพาดเสาที่กว้างถึง 9 เมตร เพื่อประโยชน์ในการใช้งาน บริเวณลานโถงนี้ที่ตำแหน่งจุดที่สีข้าวมีร่องพื้นลึก ทำเป็นทางลาดต่ำลงไปที่พื้นประมาณ 1 เมตร เพื่อใช้เทข้าวไหลลงเพื่อเข้าสู่กระบวนการของการสีข้าวโดยใช้สายพานตก

ส่วนที่ 3 บริเวณสีข้าวและเครื่องจักรที่เกี่ยวข้อง

บริเวณจุดสีข้าวเป็นโครงสร้างไม้ยกพื้น คือส่วนที่เรียกว่า ร้านโรงสี (3A) ยกเป็นร้านสูงหลายชั้นเพื่อติดตั้งชุดอุปกรณ์กะเทาะและขัดข้าว เนื่องจากกระบวนการสีข้าวมีระบบกลไกที่ทำงานจากที่สูงลงต่ำ ตั้งแต่การกะเทาะข้าวขัดข้าว จนกระทั่งได้เป็นข้าวสาร จากการสำรวจพบว่าบริเวณชั้นบนได้ถูกรื้อลงแล้วเหลือเพียงร่องรอยของโครงสร้าง

ภาพถ่ายตำแหน่งต่าง ๆ
บริเวณพื้นที่ใช้งานที่ 3
ที่มา: พะเยาสักก้าบ่อ,
โรงสีหนองระบุ, เข้าถึงเมื่อ
6 ธันวาคม 2557, เข้าถึง
ได้จาก <https://www.facebook.com/Phayao-sakkambor-177805405728281/>

ร้านโรงสีมีร่องรอยของราวกันตก และมีบันไดพาตระหว่างชั้นเพื่อความสะดวกในการใช้งาน ชั้นแรกสูงประมาณ 1.60 เมตร และชั้นที่ 2 สูงประมาณ 3.50-4.00 เมตรจากพื้น โดยบริเวณใต้ถุนพื้นเป็นจุดที่ข้าวคัดแยกลงมากอง ส่วนบริเวณด้านหลังของร้านโรงสีคือบริเวณร้านของโรงสี ใช้สำหรับติดตั้งเครื่องจักรในการทำงาน (3B)

บริเวณด้านหลังท้ายโรงสีมีบ่อ 2 บ่อ ทางด้านทิศตะวันออกเป็นบ่อเก็บน้ำสำหรับระบายความร้อนในการทำงานของเครื่องจักร และทางด้านทิศตะวันตกเป็นบ่อแกลบซึ่งเชื่อมกับที่เก็บแกลบด้านหลัง และบ่อสำหรับต้มน้ำ โดย 2 บ่อเชื่อมต่อกันเพื่อใช้เป็นพลังงานให้เครื่องจักรไอน้ำ และมีท่อต่อไปที่ปล่องควันขนาด 2.5x2.5 เมตร สำหรับระบายควันถัดจากบ่อต้มไปอีก 4 เมตร

จุดกองข้าวเปลือก

บันไดทางขึ้นร้านแต่ละชั้น

ตำแหน่งติดตั้งอุปกรณ์บนพื้นยก จุดติดตั้งเครื่องกะเทาะและเครื่องขัดข้าว

ร้านโรงสีเพื่อติดตั้งอุปกรณ์สีข้าวก่อนรื้อ

รางเพื่อระบายแกลบสู่ภายนอกอาคาร

ใต้ถุนจุดรองรับข้าว

ชุดเครื่องจักรไอน้ำ(เชื้อเพลิง)

บ่อระบายความร้อนและบ่อผลิตพลังงาน

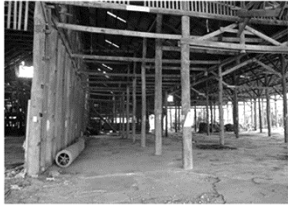
ที่เก็บแกลบ

ท่อส่งควัน

และปล่องควัน

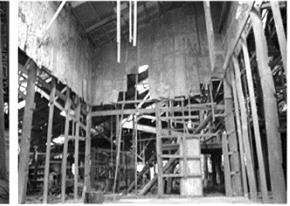
พื้นที่เก็บกระสอบข้าวเปลือก

รอยต่อระหว่างสองโกดังเก็บข้าวเปลือก

พื้นที่เก็บข้าวสาร

ผนังห้องที่หลงเหลือร่องรอยข้าว

ซ้าย: ภาพถ่ายตำแหน่งต่าง ๆ

บริเวณพื้นที่ใช้งานที่ 4

ขวา: ภาพถ่ายตำแหน่งต่าง ๆ

บริเวณพื้นที่ใช้งานที่ 5

ส่วนที่ 4 พื้นที่โกดังเก็บข้าวเปลือกเพื่อรอการสี

สันนิษฐานว่าโกดังมี 3 ส่วน คือพื้นที่เก็บข้าวภายในอาคารโรงสี (4A ,4B) และโกดังสำรองถัดไปอีกหนึ่งหลังใช้สำหรับเก็บข้าวเปลือกที่รอการสี สันนิษฐานว่าเคยมีผนังไม้มาก่อน เนื่องจากมีรอยบากสำหรับติดตั้งโครงเคร่ารับผนังที่เสาเพื่อเก็บข้าวให้มิดชิดและเป็นสัดส่วน

ส่วนที่ 5 พื้นที่สำหรับเก็บข้าวสารที่สีแล้วและพื้นที่เก็บรำ

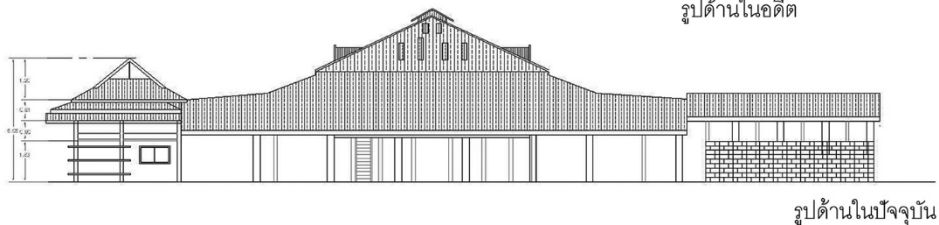
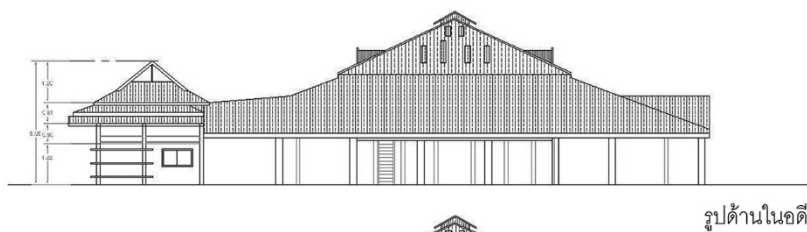
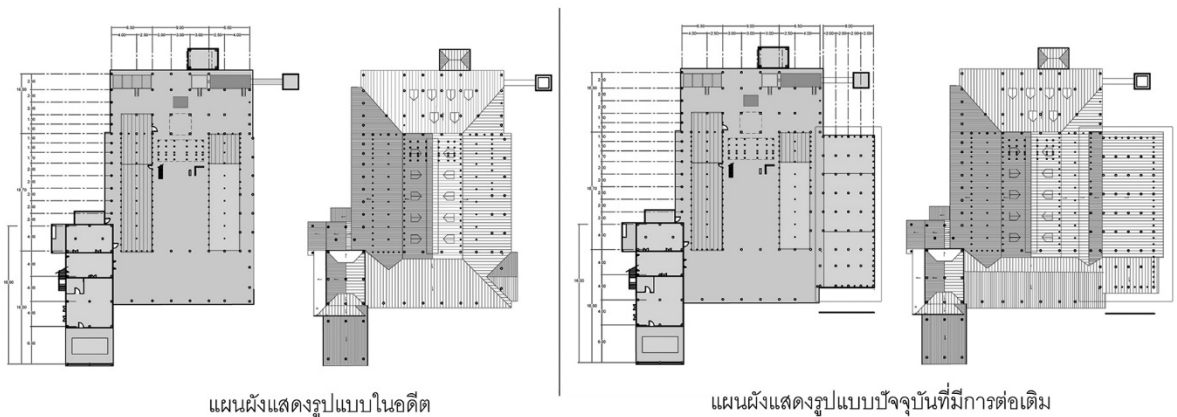
พื้นที่เก็บข้าวสาร (5A) ที่สีแล้ว อยู่บริเวณฝั่งทิศตะวันออกติดกับอาคารสำนักงาน บริเวณด้านข้างของร้านโรงสี สันนิษฐานว่ามีการกั้นผนัง โดยสังเกตจากโครงเคร่าที่หลงเหลืออยู่ รวมทั้งมีประตูเข้าออก 2 แห่ง คือด้านหน้าบริเวณสำนักงานและด้านหลังบริเวณหลังโรงสี โดยบริเวณนี้มีการปูพื้นไม้แตกต่างจากบริเวณอื่นที่เป็นพื้นคอนกรีต

รูปแบบสถาปัตยกรรม

โรงสีมีลักษณะเป็นอาคารโรงโม่ เสาไม้กลมขนาด 20-25 เซนติเมตร ไม่ยกพื้น สันนิษฐานว่ามีการกั้นพื้นที่เพื่อทำห้องเก็บข้าวสองฝั่งของอาคาร และมีเรือนพักอาศัยของเจ้าแ่ก่เชื่อมติดกับโรงสี โรงสีมีหลังคาขนาดสูงใหญ่มุงด้วยสังกะสี บริเวณแผงปิดหน้าจั่วสังกะสีมีเปิดบานกระทุ้งเพื่อการระบายอากาศ เมื่อเทียบสัดส่วนของหลังคาต่อตัวเรือนได้ประมาณ 2.5 : 1 หลังคาหลักเป็นหลังคาจั่ว ความลาดชันประมาณ 35 องศา มีการซ้อนชั้นหลังคาขนาดเล็กที่สันหลังคามอเตอร์เมอร์ที่สันหลังคาหลักข้างละ 5 จุด เพื่อระบายอากาศและเพิ่มความสว่างให้พื้นที่ด้านใน

ส่วนของหลังคาจั่วหลังนี้คลุมพื้นที่ของโรงหลักและบริเวณร้านโรงสี ที่มีอุปกรณ์สีข้าวที่มีขั้นตอนวิธีการทำงานในแนวดิ่ง จึงต้องการพื้นที่สูง โดยจากพื้นถึงสันหลังคามีความสูงประมาณ 20 เมตร ความกว้าง 9 เมตร หลังคาชั้นสาม

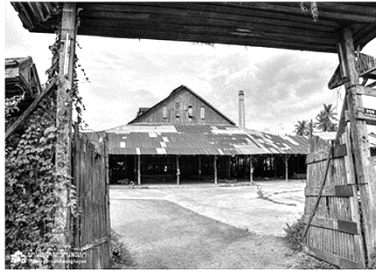
คลุมพื้นที่เก็บข้าวเปลือกและเก็บข้าวสาร มีหลังคาพาไลต่อที่ด้านหน้าเพื่อคลุมโรง และหลังคาพาไลด้านหลังคลุมส่วนเครื่องจักร โดยเมื่อเปรียบเทียบภาพถ่ายเก่ากับรูปแบบปัจจุบันพบว่า บริเวณที่เก็บข้าวเปลือกทางด้านทิศตะวันตกมีการขยายพื้นที่ใช้งานเพิ่มเติมอีก 4 ช่วงเสาหรือ 8 เมตร โดยหลังคาลาดเอียงคลุมพื้นที่ต่อมาจากหลังคากันสาดเดิมอีกชุดหนึ่ง ส่วนบริเวณหลังคาพาไลด้านหลังก่ดต่ำคลุมพื้นที่ทำงานของชุดเครื่องจักรไอน้ำ บ่อน้ำระบายความร้อนและบ่อผลิตเชื้อเพลิงจากกลบ พื้นหลังคาด้านหลังนี้มีดีดอร์เมอร์ 5 จุด เพื่อช่วยในการระบายอากาศและเพิ่มแสงสว่าง และมีช่องสำหรับปล่องรางกลบออกสู่ที่เก็บข้างหลังด้วย

แผนผังและรูปด้านในอดีตและในปัจจุบัน

ด้านหน้าโรงสีและประตูในอดีต
ซึ่งปัจจุบันประตูทางเข้าถูกปิด

ด้านหน้าโรงสีและประตูทางเข้า
ที่เปิดใช้งานในปัจจุบัน

การต่อพื้นที่เก็บข้าวเปลือก

รูปด้านหน้าโรงสีเห็นอาคารสำนักงาน

รูปด้านหลังโรงสี

ดอร์เมอร์ที่หลังคาพาไลด้านหลัง

ภาพถ่ายอาคารด้านต่าง ๆ

ที่มา: พะเยาสักกำบ่อ,
โรงสีหนองระบุ, เข้าถึงเมื่อ
ธันวาคม 2560, เข้าถึง
ได้จาก <https://www.facebook.com/Phayao-sakkambor-177805405728281/> และ บ้านโบราณ
กว๊านพะเยา, เข้าถึงเมื่อ
ธันวาคม 2560, เข้าถึงได้
จาก <https://www.facebook.com/baanboran-kwanphayao/>

โรงสีจัดเป็นอาคารโรงงานอุตสาหกรรมชนิดหนึ่ง การก่อสร้างเน้นการใช้งานเป็นหลักจึงไม่พบเห็นการประดับตกแต่งอาคาร นอกจากแผงคอสองรูปแบบเรียบง่ายที่ทำเป็นไม้ระแนงติดตามตั้งเว้นช่องที่ตำแหน่งระหว่างหัวเสารอบอาคาร ภายในไม่มีการกรุฝ้าเพดาน เพยโครงสร้างและรูปทรงหลังคาช่วงกว้าง 9 เมตร และสูงประมาณ 20 เมตร เพื่อครอบคลุมพื้นที่ใช้งานขนาดใหญ่สำหรับการขนถ่ายข้าว และร้านโรงสีที่มีการติดตั้งอุปกรณ์และมีลักษณะการทำงานสีขาวในแนวตั้ง รูปแบบผนังที่หลงเหลือปรากฏในปัจจุบันมีทั้งการตีระแนงเว้นช่อง ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นการปรับเปลี่ยนรูปแบบมาในสมัยหลังแล้ว องค์ประกอบอื่นที่พบเห็นคือราวระเบียงกันตกบริเวณร้านโรงสีลักษณะเป็นระแนงไม้ติดตามตั้ง ส่วนบันไดไม่มีราวจับเป็นเพียงโครงสร้างแม่บันได และลูกนอนใช้เพื่อการใช้งานเท่านั้น

ส่วนเรือนพักอาศัยของเจ้าแก้วและสำนักงานมีลักษณะเป็นเรือนไม้ 2 ชั้น หลังคาจั่วปั้นหยา (มะนิลา) มีหลังคาแกนสาด 1 ชั้นมุงด้วยสังกะสีชั้นล่างเปิดเป็นอาคารโถงสำหรับชั่งน้ำหนักข้าว โดยมีการฝังอุปกรณ์ตาชั่งไว้ที่อาคารและแผ่นชั่งน้ำหนักไว้ที่พื้นอาคารกรุผนังไม้ มีหน้าต่างบานเปิดเสริมเหล็กดัดที่ห้องใช้สอย ที่ห้องเก็บพัสดุมีประตูบานเปิดและบานพื้ยมลูกฟักไม้หรือลูกฟักไม้ผสมลูกฟักกระจุก โดยมีช่องแสงกระจุกที่ประตู

พื้นที่โถงหลักโถงสูง

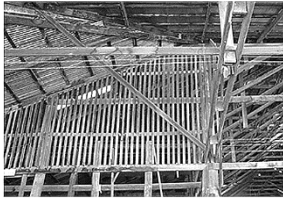
ดอร์เมอร์ที่หลังคาหลัก

ช่องแสงภายใน

หลังคาพาไลด้านหลัง

บริเวณแผงข้างใน

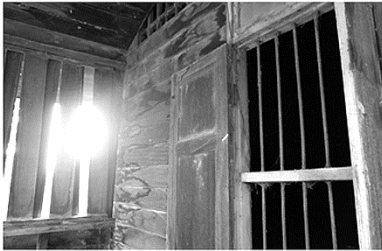
แผงคอสอง

แผงหน้าจั่ว

บันไดและราวระเบียง

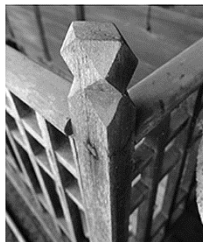
หน้าต่างบานเปิดและฝาไหลห้องพักชั้นบน

รูปแบบประตูและลูกกรงเหล็ก

ผนังและประตูห้องการเงินและพัสดุ

เสาราวระเบียงหลบเหลี่ยม

รูปแบบราวบันไดทางขึ้น

รูปแบบราวระเบียงที่ชานชั้นสอง

แถบบน: แสดงพื้นที่การใช้งานด้านใน

แถบกลาง: แสดงองค์ประกอบตกแต่งทางสถาปัตยกรรม

แถบล่าง: แสดงรูปแบบองค์ประกอบตกแต่งทางสถาปัตยกรรมของเรือนพักอาศัย

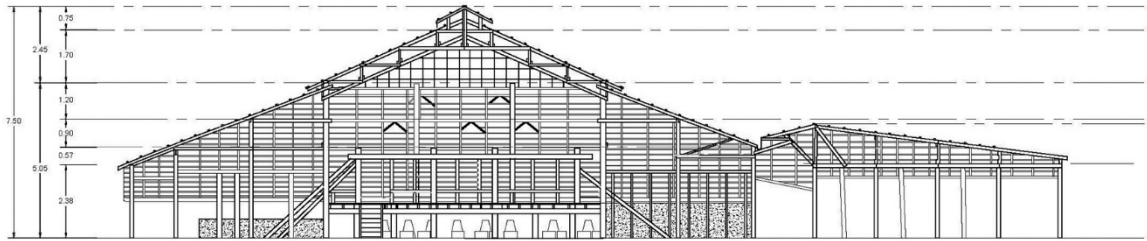
ผนังไม้ด้านในทาสีเขียว บันไดขึ้นชั้นสองมีราวลูกกรงไม้และหัวเสาระเบียงหลบมุม รวมทั้งราวระเบียงที่ระเบียงชานชั้นสองจะมีความพิถีพิถันกว่าบริเวณโรงงาน ช่องเปิดชั้นบนมีรูปแบบฝาไหลบริเวณระเบียง บริเวณในห้องใช้หน้าต่างและประตูลูกพับไม้บานเปิด พื้นชั้นบนปูด้วยไม้ขนาด 6 นิ้ว ผนังไม้ขนาด 6 นิ้วตีตามนอนซ้อนเกล็ดگردด้านนอก ฝาเพดานไม้ขนาด 6 นิ้วตีตามจันทันที่ระเบียงทางเดิน ส่วนในห้องชานชั้นสอง

รูปแบบสถาปัตยกรรมของโรงสีศิริพัฒน์นี้ใกล้เคียงกับโรงสียุ้งพ่องหรือโรงสีแสงพะเยาในปัจจุบัน (โรงสีโรงที่ 3 ที่ปัจจุบันยังไม่มีกรรือถอน) อาจเนื่องจากรูปแบบการใช้งานที่ไม่แตกต่างกันมาก รวมทั้งยังร่วมสมัยกัน รูปแบบเรือนพักอาศัยของเจ้าแก้วที่โรงสีสุวรรณมีลักษณะหลังคาคล้ายคลึงกับเรือนเก่าที่เคยมีประวัติการสร้างโรงสีมาก่อนกับอาคารเก่าที่ยังหลงเหลือบริเวณหนองระบู่

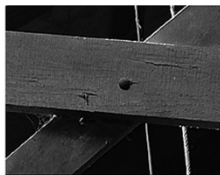
โครงสร้างทางสถาปัตยกรรม

โครงสร้างโรงสีเป็นระบบเสาแกนไม้ มีช่วงพาดหลังคากว้าง 9 เมตรและใช้เสาไม้กลมขนาด 12 นิ้ว สูง 12 เมตร รับโครงหลังคาหลักที่โถงกลางซึ่งเป็นโครงถักไม้รูปสามเหลี่ยมที่ประกอบกันได้ โครงถักขนานไปตามแนวองศาของหลังคามือ่งค์ประกอบค้ำยันในแนวทแยง (diagonal web) และค้ำยันในแนวตั้ง (vertical web) ทุกระยะ 2 เมตร โดยบริเวณตรงกลางโครงถักมีค้ำยันในแนวตั้งที่มีขนาดสูงกว่าค้ำยันตัวอื่นและมีค้ำยันในแนวทแยงมารับอีกชั้นหนึ่งเพื่อช่วยรับแรง ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าส่วนมากในองค์ประกอบของโครงถักมักพบค้ำยันวางในแนวทแยงและค้ำยันในแนวตั้ง ซึ่งค้ำยันในแนวทแยงของโรงสีศิริพัฒน์นี้วางตัวขนานกับระนาบพื้น มีผลทำให้พื้นที่ของโครงถักลดลงรวมทั้งอาจลดการแอ่นตัวของโครงสร้างได้ นอกจากนี้ยังมีโครงสร้างแปที่ทำหน้าที่ช่วยยึดโยงโครงถักแต่ละชุดในตำแหน่งของค้ำยันแนวตั้งวิ่งตามแนวยาวของอาคารอีกที รวมทั้งมีแปไม้วางตามแนวยาวของอาคารที่ตำแหน่งของหัวเสาเพื่อช่วยยึดโยงระหว่างเสาและแป โดยแปไม้ชั้นบนทำหน้าที่รับโครงถักหลังคาบนและโครงสร้างกันสาด

ไม้ที่ใช้ในโรงสีเป็นไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ประดู่ ไม้เต็งหรือไม้รัง ซึ่งพบมากในภาคเหนือ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กล่าวว่า ไม้ที่ใช้ในโรงสีศิริพัฒน์ (รวมถึงโรงสีอื่น ๆ ในยุคสมัยเดียวกัน) นำมาจากโรงงานแปรรูปไม้จังหวัดลำปางของนายน้อย คมสัน ซึ่งเป็นเจ้าของโรงสียางเขม (โรงสีศิริพัฒน์ในเวลาต่อมา) รวมถึงช่างผู้ก่อสร้างก็ใช้ช่างส่วนมากจากจังหวัดลำปางด้วย ส่วนโครงสร้างหลักได้แก่ เสาไม้รับโครงหลังคาใช้ไม้ซุงโดยไม่แปรรูปแต่งผิว แต่ส่วนโครงสร้างหลังคา ไม้ฝานั่ง และไม้พื้น รวมทั้งเสาที่ใช้ทำร้านโรงสี ใช้ไม้ที่มีการแปรรูปเพื่อให้สะดวกแก่การใช้งานในขนาดต่าง ๆ กัน ทั้งนี้การประกอบกันของโครงสร้างต่าง ๆ ที่พบมีหลายลักษณะ อาจเนื่องจากการปรับปรุงหลายครั้งโดยสันนิษฐานว่าแต่เดิมใช้วิธีการใช้นอตขันไม้ยึดโครงสร้างต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

แปะยึดหัวเสา แปะยึดระหว่างโครงถัก ค้ำยันแนวทแยง ค้ำยันแนวตั้ง ช่องแสงมีหลังคาจั่วขนาดเล็ก (ดอร์เมอร์) การประกอบไม้รับค้ำยันแนวตั้ง

หัวนอตยึดไม้โครงสร้างหลังคา

หัวนอตยึดเสากับโครงสร้างร้านโรงสี

อีกด้านหนึ่งของนอต

เหล็กข้ออ้อยยึดโครงสร้าง

ตะปูยึดโครงสร้าง

รูปตัดและภาพถ่ายแสดง
โครงสร้างช่วงพาดกว้าง
บริเวณโถงกลางอาคาร

นอกจากนี้ยังพบเหล็กข้ออ้อยเจาะและพับหัวเหล็กในโครงสร้างเสา ซึ่งสันนิษฐานว่าใช้ในกรณีที่ยึดโครงสร้างไม้ขนาดใหญ่ที่อาจไม่สามารถใช้นอตยึด ในส่วนรายละเอียด เช่น ไม้ระแนง หรือ โครงสร้างไม้ค้ำยัน บางส่วนพบว่ามีการใช้ตะปูเหล็กยึดไม้ที่มีขนาดไม่ใหญ่นัก

โครงสร้างขนาดช่วงพาดกว้างที่สำคัญอีกช่วงหนึ่งคือ โครงสร้างบริเวณหลังคาพาไลด้านหน้า หมายถึงส่วนของหลังคาที่ยื่นและมีเสารองรับเพื่อเกิดพื้นที่สำหรับโถงทางเข้าและเปลี่ยนถ่ายสินค้า มีขนาดช่วงพาดกว้าง 8 เมตร

แสดงโครงสร้างหลังคาพาไลด้านหน้า (ซ้าย) และหลังคาพาไลด้านหลัง (2 รูปขวา)

แสดงโครงสร้างหลังคาส่วนเก็บข้าวสาร (ซ้าย) และหลังคาส่วนเก็บข้าวเปลือก (ขวา)

ภาพถ่ายแสดงโครงสร้าง
หลังคา

มีเสาสูง 6 เมตร ระยะห่างเสาช่วงละ 3 เมตร ใช้โครงถักไม้มีค้ำยันเป็นกากบาท ยึดระหว่างหัวเสาและรองรับจันทัน นอกจากนี้มีซื่อยึดหัวเสาในด้านกว้าง และรองรับดั่งเพื่อรับน้ำหนักจันทัน รวมถึงยังมีค้ำยันรับน้ำหนักอีกทางด้วย ส่วนบริเวณด้านหลังที่เป็นพื้นที่สำหรับเครื่องจักรไอน้ำ ถึงแม้จะมีช่วงพาไล ไม่กว้างขนาด 4 เมตร แต่ก็ยังมีโครงสร้างค้ำยันช่วยรับน้ำหนักของจันทัน เช่นเดียวกัน ในส่วนของโครงสร้างหลังคาห้องเก็บข้าวเปลือกและข้าวสาร เป็นหลังคากันสาด มีโครงสร้างแปและซื่อ มีเสากลางสูงตั้งรับจันทัน และพื้นที่อื่น ๆ เช่น ส่วนรอยต่อของการขยายห้องเก็บข้าวเปลือก เป็นรูปแบบโครงสร้างที่ไม่เป็นระเบียบแบบแผน แต่เป็นไปเพื่อการใช้งานในการรับน้ำหนัก

โครงสร้างส่วนตัวเรือนอาคาร ได้แก่ บริเวณร้านโรงสี มีการทำโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก (คสล.) เพื่อรองรับโครงสร้างร้านโรงสี โดยมีโครงสร้างระบบเสา คาน ตง และพื้นไม้ ต่อขึ้นไปเป็นชั้นเพื่อติดตั้งอุปกรณ์ และมีไม้ค้ำยันโครงสร้างที่ด้านหลังด้วย เพื่อช่วยรับน้ำหนักในกรณีที่เครื่องจักรมีการทำงาน ส่วนฝาด้านนี้มีโครงเคร่ารับฝาด้านนี้โดยมีการผูกโครงเคร่านอนไว้ที่เสาหลักและมีเคร่าตั้งประกบเสาหลักเพื่อรองรับฝาด้าน

ส่วนของพื้นและฐานราก จากการสำรวจพื้นของโรงสี ส่วนใหญ่เป็นคสล. มีโครงสร้างพื้นไม้บริเวณส่วนเก็บข้าวสารและบริเวณเรือนพักอาศัยของเจ้าแก้ว โครงสร้างตงไม้ ขนาด 2x6 นิ้ว ส่วนของพื้นไม้บริเวณเรือนพักอาศัยมีการเข้าลิ้น นอกจากนี้หลังจากการรื้อถอนพบว่าหลุมเสาสำหรับฝังเสาไม้มีความลึก 1 เมตร และยังพบเจออิฐก่อขนาด 20x40 เซนติเมตรที่อาคารโรงครวซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นวัสดุที่ร่วมสมัยกับโรงสี

อุปกรณ์เครื่องชั่งน้ำหนักและอุปกรณ์โรงสีข้าว

จากการลงพื้นที่สำรวจ หลังจากการรื้อถอนพบเครื่องชั่งน้ำหนักที่ไม่ได้ถูกรื้อถอนออกไปพร้อมกับอาคาร เป็นเครื่องชั่งน้ำหนักระบบตาชั่งตุ้มถ่วง คานเลื่อนโบราณไม่ใช้ไฟฟ้า นอกจากนี้พบอุปกรณ์ต่าง ๆ ของโรงสีที่ถูกรื้อถอนออก ได้แก่ สายพานสำหรับขับเคลื่อนกลไกต่าง ๆ ตะแกรงคัดแยกข้าวเปลือก อุปกรณ์กะเทาะข้าว และตะแกรงคัดแยกข้าวสารด้วย

โครงสร้างส่วนตัวเรือนโรงสี
และโครงสร้างพื้น

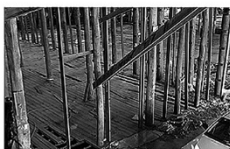
โครงเคร่าฝาด้านเก็บข้าวเปลือก

ฐานเสา คสล. รับร้านโรงสี

ไม้ค้ำยันโครงสร้างโรงสี

เสาและโครงสร้างพื้นส่วนเก็บข้าวสาร

ความลึกหลุมเสา

ตำแหน่งที่เสามฝังดิน

การเข้าลิ้นพื้นไม้เรือนพักอาศัย

อิฐก่อเดิมพบเจอโรงครว

ชุดเครื่องชั่งน้ำหนัก

ระบุ 127 ถนนเจริญกรุง ปากคลองเชียงกง เป็นผู้จำหน่าย

แสดงสายพานโรงสีชุดต่างๆ

ตะแกรงคัดแยกข้าวเปลือกและสิ่งเจือปน

ตัวกะเทาะข้าวเปลือก

ชุดทำความสะอาดและคัดแยกข้าวสาร

ชุดพัดลมทำความสะอาดข้าวสาร

อุปกรณ์สำหรับชั่งน้ำหนัก
และอุปกรณ์สำหรับ
กระบวนการสีข้าว

โรงสีและชุมชน

จากการลงพื้นที่สำรวจการรับรู้เรื่องราวในประวัติศาสตร์ของคนในชุมชนหนองระบู่และบริเวณหน้าโรงสี โดยมีการตั้งประเด็นคำถามว่า “มีสิ่งใดที่แสดงความเป็นชุมชนการค้าเก่าบริเวณย่านการค้าหนองระบู่และย่านหน้าโรงสีบ้าง รวมถึงคิดว่าอาคารหลังใดมีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน” พบว่าโรงสีเป็นหนึ่งในสถาปัตยกรรมที่ผู้คนยังมีความทรงจำเมื่อพูดถึงความรุ่งเรืองในอดีตของพื้นที่ที่เคยเป็นย่านค้าขายส่งสินค้าทางการเกษตรมาก่อน จากจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์ 39 คน บริเวณหน้าโรงสีและบริเวณหนองระบู่ จากข้อมูลมีชาวบ้านนึกถึงโรงสี 15 คน อีก 24 คน กล่าวถึงเรือนร้านค้า เช่น ร้านขายเตา ร้านขายเครื่องดนตรี ไปรษณีย์หนองระบู่ เป็นต้น และมีจำนวนหนึ่งให้ความเห็นว่าเหตุที่ย่านหน้าโรงสีรวมทั้งหนองระบู่ได้หมดความสำคัญลงนั้นเนื่องมาจากการตัดถนนสุขุมวิทไฮเวย์ขึ้น รวมทั้งการมีอยู่ของโรงสีอาจก่อให้เกิดฝุ่นควันและมลพิษต่อชุมชน

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์เกื้อกูลกันของอาชีพในชุมชนและผลผลิตจากโรงสีในแต่ละกระบวนการสีข้าว กล่าวคือย่านหนองระบู่รวมทั้งย่านหน้าโรงสีนี้ ชาวจีนไทหลานิยมอาชีพเลี้ยงสุกรกันหลายครัวเรือน โดยอาศัยทั้งแกลบและรำจากโรงสี รวมถึงแกลบยังเป็นวัตถุดิบสำคัญในการผลิตก้อนอิฐ ซึ่งนิยมทำกันมากที่สุดที่ ต.แม่ใส นอกจากนี้ข้าวที่เกิดจากโรงสียังนำไปทำเส้นขนมจีนรวมถึงเส้นก๋วยเตี๋ยว ซึ่งยังพบเห็นร้านค้าดังกล่าวอยู่ในปัจจุบัน

สรุปผล

โรงสีศิริพัฒน์เป็นโรงสีที่สร้างขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเกิดขึ้นสืบเนื่องมาจากระบบธุรกิจการค้าขายข้าวที่เจริญรุ่งเรืองมาก ประกอบกับพะเยาซึ่งถือได้ว่าเป็นแหล่งผลิตข้าวขนาดใหญ่ ความต้องการข้าวจากกรุงเทพฯ และในต่างประเทศมีมาก สังเกตได้จากในตัวเมืองพะเยามีโรงสีถึง 4 โรงด้วยกัน โดยโรงสีศิริพัฒน์เกิดขึ้นเป็นโรงสุดท้ายประมาณปี 2493-2495 และได้รื้อถอนลงในปี 2561 เนื่องจากไม่มีผู้สืบทอดกิจการ

อาคารโรงสีศิริพัฒน์ถือเป็นโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ในยุคนั้น มีเรือนพักอาศัยของเจ้าแก้ว เรือนครัวและที่พักคนงานอยู่ในบริเวณเดียวกัน ซึ่งแสดงถึงกิจการที่เจริญรุ่งเรือง ที่ตั้งของโรงสีตั้งอยู่บริเวณที่ทางไกลชุมชนและไปมาได้สะดวก รูปแบบของอาคารโรงสีเป็นไปเพื่อการใช้สอยเป็นหลัก มิได้มีองค์ประกอบการประดับตกแต่ง ในยุคนั้นนั้นไม่ลำต้นขนาดใหญ่ยังหาได้ง่าย โครงสร้างช่วงพาดกว้างเพื่อรองรับร้านโรงสีและการขนถ่ายสินค้าของโรงสีใช้โครงถักไม้เพื่อรับน้ำหนักหลังคา โดยวัสดุमुखใช้สังกะสีซึ่งมีน้ำหนักไม่มากและหาได้ง่าย แต่ทั้งนี้มีการเปิดช่องแสงเพื่อการระบายอากาศและเพิ่มแสงสว่างในการใช้งานด้วย มีการลดหลั่นหลังคาเพื่อคลุมพื้นที่ใช้งานในส่วนโกดังเก็บข้าวเปลือกและเก็บข้าวสาร รวมทั้งพื้นที่ของเครื่องจักรไอน้ำซึ่งก็มีการเปิดช่องแสงบริเวณพื้นหลังคาดังกล่าวเพื่อการระบายอากาศ รูปแบบโครงสร้างของอาคารอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปหลายครั้ง แต่ทั้งนี้โครงสร้างต้องยึดโยงระหว่างช่วงเสาทั้งในด้านสัดและด้านยาว เนื่องมาจากอาคารโรงสีมีเสาที่สูง อีกทั้งระยะช่วงเสาก็เป็นช่วงที่ไม่กว้างนักประมาณ 2-3 เมตร เพื่อป้องกันการโยกไหวของโครงสร้าง สังเกตได้จากมีอะเสและข้อยึดโยงในทุกช่วงเสา หรือหากเป็นช่วงพาดกว้างมากก็นิยมใช้ค้ำยันขึ้นค้ำโครงสร้างแทน

โรงสีศิริพัฒน์ หรือโรงสีงเกษม หรือพะเยาพิชผลในปัจจุบัน เป็นตัวแทนของความเจริญรุ่งเรืองในยุคหนึ่งที่อุตสาหกรรมเกษตรโดยเฉพาะผลผลิตทางการเกษตรประเภทข้าวของจังหวัดพะเยาเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก ซึ่งในพื้นที่ไม่ใหญ่มากกลับมีโรงสีตั้งอยู่เรียงรายกันถึง 4 โรง ในขณะเดียวกันกับที่สภาพสังคมและเศรษฐกิจ รวมทั้งนโยบายต่าง ๆ ที่เปลี่ยนไป เช่น การตัดถนนซูเปอร์ไฮเวย์เพื่อใช้เป็นถนนเลียบเมือง ประกอบกับสังคมเมืองเริ่มเติบโตขึ้น การมีอยู่ของโรงงานย่อมส่งผลกระทบในเรื่องเสียง ฝุ่นและควัน รวมถึงการไม่ต่อใบอนุญาตทำให้โรงสีไม่สามารถดำเนินการกิจการต่อเนื่อง และต้องปิดตัวและ

รื้อถอนลงในที่สุด เหลือไว้เพียงปล่องควันไฟและซุ้มประตูที่เป็นตัวแทนเล่าขานถึง ความเจริญรุ่งเรืองของย่านหน้าโรงสี ซึ่งเป็นย่านอุตสาหกรรมการเกษตรที่สำคัญของเมือง

กิตติกรรมประกาศ

แหล่งทุนที่ได้รับ: ทุนสนับสนุนงานวิจัยและงานสร้างสรรค์ จากงบประมาณรายได้คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา จำนวน 30,000 บาท สัญญาทุนเลขที่ SAFAUP5802003

เชิงอรรถ

- ¹ สุจิตต์ วงษ์เทศ, “ประวัติศาสตร์และพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม,” ใน **ประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมเมืองพะเยา**, สุจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: มติชน, 2538), 36-54.
- ² เกรียงศักดิ์ ชัยดรุณ, ผู้เรียบเรียง, **รากเหง้าของเรา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองพะเยา** (พะเยา: หอวัฒนธรรมนิทัศน์ วัดศรีโคมคำ, 2560), 202.
- ³ กล่าวถึงทัพของพญาไสลือไท กษัตริย์สุโขทัย เมื่อ พ.ศ. 1942 ยกทัพไปตีเมืองเชียงใหม่ ใช้เส้นทางผ่านลำน้ำแม่ยมและเมืองพะเยา ชาวเมืองพะเยาก็ช่วยกันรื้อเอากระเบื้องทองเหลืองมุงหลังคาที่วิหารวัดมหาพนมาหล่อลำบู (ปิ่นใหญ่) โดยมีการสันนิษฐานว่าใช้บริเวณหนองระบู่ (หลังโรงรับจำนำในปัจจุบัน) เป็นจุดที่ตั้งปิ่นใหญ่ของฝ่ายชาวเมืองพะเยาที่ยิ่งเข้าใส่ทัพสุโขทัยและยิงใส่ท่อนสูงสูง 12 วาที่บ้านหนองเต่า ซึ่งเป็นที่มั่นของทัพพญาไสลือไทที่ใช้โจมตีพะเยาจนถอยทัพออกจากเมืองไป
- ⁴ เกรียงศักดิ์ ชัยดรุณ, ผู้เรียบเรียง, **ย่านเก่าเมืองเก่าในพะเยา**, (พะเยา: หอวัฒนธรรมนิทัศน์ วัดศรีโคมคำ, 2558), 62-68.
- ⁵ เรื่องเดียวกัน, 95, สัมภาษณ์ วิชัย ต้นสุดาวัฒน์, เจ้าของโรงแรมวัฒนา, 20 มกราคม 2562, สิบชัย ถูกใจ, เจ้าของร้านขายอะไหล่รถยนต์บริเวณหน้าโรงสีศิริพัฒน์, 10 ตุลาคม 2559 และ อินสอน สุทธแสง เจ้าของร้านขายอาหารข้างโรงสี, 10 ตุลาคม 2559.
- ⁶ สัมภาษณ์ วิชัย ต้นสุดาวัฒน์, เจ้าของโรงแรมวัฒนา, 20 มกราคม 2562, สิบชัย ถูกใจ, เจ้าของร้านขายอะไหล่รถยนต์บริเวณหน้าโรงสีศิริพัฒน์, 10 ตุลาคม 2559 และ อินสอน สุทธแสง เจ้าของร้านขายอาหารข้างโรงสี, 10 ตุลาคม 2559.
- ⁷ สัมภาษณ์, สิบชัย ถูกใจ, เจ้าของร้านขายอะไหล่รถยนต์บริเวณหน้าโรงสีศิริพัฒน์, 10 ตุลาคม 2559.
- ⁸ ข้อมูลจากการสำรวจเมื่อปี 2559 โดยผู้เขียน ก่อนที่อาคารและองค์ประกอบต่าง ๆ ของอาคารดังกล่าวจะถูกรื้อถอน

Bibliography

- bān bōrān kwānphayao [Antique Houses at Kwanphayao]. Accessed December 6, 2019. Available from <https://www.facebook.com/baanborankwanphayao/>
- Kriangsak Chaiyadarun, comp. **yān kao mūāng kao nai Phayao [Old District Old Town in Phayao]**. Phayao: Cultural Exhibition Hall, Si Khom Kham Temple, 2015.
- , comp. **rākngao khōng rao prawattisāt thōngthin mūāng Phayao [Our Root: Local History of Phayao]**. Phayao: Cultural Exhibition Hall, Si Khom Kham Temple, 2017.
- Niditi Eoseewong. “Phayao kān plānplāēng thāng sēthakit lāe sangkhom [Phayao Economic and Social Change].” In **prawattisāt sangkhom lāe wattha natham mūāng Phayao [In Phayao: a Social and Cultural History]**, 498-512. Edited by Sujit Wongted. Bangkok: Matichon, 1995.
- Phayao sak kam bō [Phayao, Give it a Try One Time]. Accessed December 6, 2014. Available from <https://www.facebook.com/Phayao sakkambor-177805405728281/>
- Plaiauw Chananon. “botbāt nāithun phōkhā thī mī tō kākko lāe khayāi khōng thunniyom phāk nūā khōng prathēt Thai Phō.Sō. 2464-2523 [The Role of Merchant Capitalists in Rise and Expansion of Capitalism in Northern Thailand, 1980-1921].” Master’s Thesis, Chulalongkorn University, 1986.

Sujit Wongted. “prawattisāt læ phatthanākān
thāng sangkhom læ watthanatham
mūang Phayao [History and Social and
Cultural Development].” In **prawattisāt
sangkhom læ watthanatham mūang
Phayao [In Phayao: A Social and
Cultural History]**, 5-53. Edited by
Sujit Wongted. Bangkok: Matichon,
1995.

Sunthorn Suksaranchit. “nungroṇī pī khon Čhīn
nai Phayao: phonwat thāngkān mūang
læ sangkhom [100 Years of Chinese
People in Phayao: Political and Social
Dynamics].” **Journal of Social
Sciences** 11,) 2(July-December 2015):
99-135.

Suthee Mekboonsonglap. “kānsāng kān tranak
rū nai dān prawattisāt phūnthī yān
nōng rabū tambon wīang ‘amphœ
mūang čhangwat Phayao [Building up
Historical Awareness for Communities
in NhongRabū,Tambon Wieng, Amphur
Muang, Phayao].” **JE-D: Journal of
Environmental Design** 3, 2 (July-
December 2016): 51-71.

Witsanu Homnan, “rabop khrōngsāng langkha
phāt chuāng kwāng khōng rōngsīkhāo
nai thæp lum mǎenam Nān [Wide Span
Roof Structure of Rice Mill in Nan
River Basin].” **Najua: Architecture,
Design and Built Environment**,
no. 32 (January 2018): 41.